

Maria Iordanidou

“

*Poate cea mai „gustoasă“
carte a literaturii grecești
moderne.*

KOSTAS AKRIVOS

A photograph of a pomegranate cut open, showing its red seeds. In the center of the seeds, a small, light-colored classical bust of a woman's head is placed. The bust has curly hair and is shown in profile, facing right. The word "Loxandra" is written in large, white, serif font across the middle of the pomegranate.

Loxandra

Traducere de Claudiu Sfirsi-Lăudat

Mamei mele

Aceasta nu este o biografie fidelă, iar multe dintre personaje sunt plăsmuite. Unele sunt reale, precum acela al Loxandrei. Însă ceea ce m-am străduit să redau cât mai fidel sunt evenimentele istorice, obiceiurile și spiritul epocii. Sper să fi reușit, pentru că vechea Cetate am trăit-o în primii ani de viață și mi-a rămas adânc întipărită în minte. Am apucat becciul care anunța incendiile, am apucat palanchinele și simandra din Tatavla, l-am apucat pe sacagiul turc care, ca să-și vindece ochiul suferind, îi cerea Loxandrei un pic de agheasmă tămăduitoare de la Biserica Sfânta Fecioară Balouklotissa.

Acum, toate sunt duse și iarba uitării a prins deja să crească peste acele vremuri. De aceea am și purces să scriu. Viața mi se îndreaptă spre capăt și nu vreau ca puținele lucruri pe care le știu să dispară odată cu mine.

Am spus mai sus că m-am străduit să redau fidel evenimentele istorice și spiritul epocii – ceea ce este adevărat. Firește, le înfățișez așa cum le-am văzut și trăit în îngustul univers mic-burghez al Loxandrei, care locuia în mahalalele grecești și „n-avea niciun alișveriș cu turcii“, cum se exprima ea însăși, referindu-se, desigur, la cârmuitorii turci, fiindcă, altminteri, cât îi privește pe sârmanul negustoraș, pe kurdul care îi tăia lemnele și pe becciul din mahala, cu ei avea din plin alișveriș. Se înțelegeau foarte bine și îi îndrăgea.

Acestea m-am așternut să scriu și, scriindu-le, m-au înveselit. Sper să-i înveselească și pe alții.

Partea I

1

Loxandra zicea că se născuse în Cetate¹, pe vremea „blestema...“.

– Șt, bre! O să dăm de belele.

– Pe vremea gloriosului padișah Abdülmecid², blestemată fie ziua în care s-a născut...

– Șt, n-auzi?! Ai înnebunit de țipat așa?

Da' ce, dragă, a țipat? A țipat cumva Loxandra? Încetișor a zis-o. Însă încetișorul Loxandrei e precum clopotul Sfintei Sofia. Doar morții n-o aud. Are o voce amplă creștina și nu și-o poate ține-n frâu.

Dar toate la ea sunt cu asupra de măsură. Voce tare, inimă mare, pânțece mare, poftă mare. Picioarele îi sunt mari, cu boltă, și are glezne înalte – o bază fermă pe pământ pentru statura ei zdravănă. Are mâinile mari, ca de patriarh ortodox. Mâini de sărutat. Degetele îi sunt lungi și netede, menite să binecuvânteze și să miroasă a mahaleb și a livan³. Mâini plămădite să dăruiască.

---

1. *Poli (Polis)*, „Cetatea“ prin excelență, este numele dat de greci Constantinopolului („Cetatea lui Constantin“), de unde și expresia *eis + tan/ten + polin*, „în, înspre Cetate“ (Istanbul), o alternativă etimologică la numele de Islambol (literal, „plin de Islam“).

2. Abdülmecid (1823–1861), al treizeci și unulea sultan al Imperiului Otoman, a domnit din 1839 până în 1861. Cultivat și cu o viziune liberală, a fost inițiatorul a numeroase reforme sociale și politice.

3. Arbore din care se obține tămâia, tămâie.

„Luați, mâncați“¹, spun palmele ei deschise deasupra mesei.
„Mănâncă, dragă, când îți zic, mănâncă. Doar o gură ai luat.“

Dar întâi de toate, mâna Loxandrei e făcută să poarte prunci.
Parcă-i un tron palma ei când ține fundulețul pruncului și îl ridică în sus și...

*Hopa, hopa, hop-așa,
Hopa, încotro, mândrețe?
După mere pădurețe...*

Și câți copii au crescut mâinile astea! Mai întâi, pe cei doi frățiori ai ei, după ce li s-a prăpădit măicuța. Apoi, pe orfanul mătușii Catincuța. Apoi, pe cei patru copii vitregi, împreună cu ai ei.

Dimitros era văduv când s-au luat. Văduv cu patru copii: Epaminondas, Theodoros, Yorgos și Agatho, care era încă în fașă.

„Mami“, o strigă Agatho când prinse să vorbească. „Mami“, o strigă la puțină vreme și Yorgos – să fi avut pe-atunci doi ani. Al mai mare, Epaminondas, care avea paisprezece ani, îi zicea „neneacă“, însă Theodoros a amărât-o mult la început. Când era de față taică-său, nu-i spunea nicicum, când nu mai era, îi zicea disprețuitor „coană Loxandra“.

– Tu să treci la tine-n bucătărie, coană Loxandra!

– Bre, eu o să-ți cer ție voie să mă duc în bucătăria mea?

Și după puțină vreme, mângâindu-l pe cap:

– Hai, fiule, hai, pașă! Bea-ți praful, bea chinina, să te faci bine.

– Pleacă din camera mea! Locul tău e în bucătărie.

Aha, deci așa?! În ziua aceea, Loxandra îl prinse pe Theodoros de nas, i-l strânse cu putere și, de cum deschise băiatul gura ca

---

1. Matei 26:26. Cuvintele sunt spuse de preoții ortodocși în timpul împărtășaniei.

să tragă aer în piept, îi vărsă chinina pe limbă. După care ieși repede din cameră. Precaută, îl încuie înăuntru și o luă pe scară în jos, călcând apăsat și strigând:

– Bașbuzuc te crezi, mă, în casa asta? Stai că-ți arăt eu ție!

Și cum ajunsese în bucătărie, aprinse focul și se puse să-i facă halva.

Asta a fost prima contră cu Theodoros, după care mai urmă una, până când într-o bună zi ajunseră să se încaiere. Theodoros avea pe-atunci doisprezece ani și era vânjos, așa că Loxandrei îi fu greu la început să-l dovedească, pentru că biata de ea încerca să nu-i facă rău, în vreme ce el o lovea în burtă și în piept.

– Măi...

După care, și mai tare:

– Măi!

Loxandra își ieși din fire.

Îl încalecă și-l lipește cu spatele de podea.

– Ajunge... ajunge, am zis! Te ia mama dracului! Câine ce ești! Te omor! Aaa!

Loxandra zicea „aaa“-ul ăsta sacadat. Ți-l arunca în față direct din gâtleej, ca pe niște boabe de năut, parcă te plesnea drept în frunte, iar asta însemna „m-am înfuriat“.

După asta, Theodoros se așteptă să mănânce bătaie de la taică-său și fu nedumerit când pricepu că Loxandra nu-i spusese nimic lui Dimitros. Apoi, fu iarăși nedumerit când, de ziua lui, Loxandra îi cusu cu mâna ei un costum frumos. Și iar fu nedumerit când Loxandra vându un teren micuț pe care îl avea în Prinkipos¹,

---

1. Büyükkada, „Insula Mare“, în turcă, este cea mai mare insulă din arhipelagul Insulele Prinților din Marea Marmara, în apropierea orașului Istanbul.

ca să intre Theodoros intern la Galatasaray¹ și să studieze acolo, așa cum își dorea taică-său.

Când, la sfârșitul primelor patru luni de școală, Theodoros se întoarse acasă pentru vacanța de Crăciun, Loxandra dădu fuga, cu mâinile pline de făină, să-l întâmpine în mijlocul drumului. Și striga atât de tare de bucurie, încât vecinii ieșiră îngroziți la ferestre, ca să vadă ce se petrece. Theodoros i se prăbuși în brațe și îi zise „neneacă“. Iar de-atunci numai „neneacă“ o strigă. Și niciodată n-o mai amări, făcându-i mereu hatârul.

Cel care o amăra mult era Epaminondas, preferatul ei. Zănicul de Epaminondas, haimanaua, care, la paisprezece ani, își luase la bătaie dascălul, sărise pe fereastră și se făcuse nevăzut. Îl căutară, dar nici urmă de el. Îl plânseră, îl jeliră și într-o zi, pe neașteptate, aflară de la Yakoumis, nostromul², că Epaminondas e mus pe vapor.

Atunci a fost când și-a cumpărat Loxandra icoana Sfântului Nicolae și și-a pus-o la iconostas, fiindcă, până să se întâmple toate astea, n-avusese alișverișuri cu mărire.

Mulți ani trecură până când Loxandra izbuti să nască un copil. Era o pricină de suferință pentru ea, de necaz. Un mare necaz. Ba închinase o lumânare mare Sfintei Marii de la Vlaherne³, ba o candelă de argint lui Sân' Terapont⁴. . . În zadar. Ba se ducea

---

1. Liceu prestigios, fondat în 1481 de sultanul Baiazid al II-lea și situat în cartierul Galata (astăzi, Karaköy) din Constantinopol. Deschis tuturor grupurilor etnice și religiilor, liceul era cosmopolit, având ca limbă principală de predare franceza, iar mulți profesori proveneau din Europa.

2. Sau boțman, șef de echipaj al unei nave comerciale, care răspunde de buna întreținere a navei, a utilajului și a inventarului ei.

3. Biserica Maicii Domnului din Vlaherne (în turcă, Meryem Ana Kilisesi), biserică ortodoxă din districtul Fatih, renumită pentru izvorul ei tămăduitor. Suburbia Vlaherne (sau Blachernae, în turcă Blakernai) se întinde pe versantul nordic al celei de A Șasea Coline.

4. Sfântul Terapont, martir din secolul al VII-lea, episcop al Ciprului. Moaștele lui au fost mutate în 806 din Cipru la Constantinopol, unde a fost construită o biserică pentru a le adăposti. Izvorul tămăduitor se află pe Alemdar Caddesi, stradă din actualul Istanbul.

la baia publică și ședea goală pe marmura caldă, ca să i se deschidă mitra și să rămână grea... În zadar.

Și Dimitros, care se bucura și îi zicea bravo! Mai întâi, îi zicea el, să-i crești mari pe orfani și apoi îl faci și pe-al tău. Doamne, ai milă! Bine, dragă, crezi că lucrurile astea se întâmplă la comandă? Măritată de șase ani și fără copii, asta înseamnă că n-o să mai facă. Și, pierzându-și orice speranță, îi închină Baloukliotissei¹ toate giuvaierele. Pe toate!

– Maică Precistă, spuse Loxandra stând în genunchi dinaintea iconostasului din camera ei, Sfântă Fecioară plină de har, fă o minune! Nu mai am mulți ani cât să pot face copii. M-am măritat târziu, ca să-mi pot crește frații orfani și să-l îngrijesc pe tata la bătrânețe. E drept să fiu pedepsită pentru asta? O să atârn de icoana ta toate giuvaierele.

Desfăcu brațele și, cu ochii la icoană, se puse să le înșire unul câte unul, de parcă ar fi semnat un contract cu Sfânta Fecioară.

– Îți dau broșa mare a bunicii, inelul cu smarald al mamei, cerceii mei cu peruzele, cruciulița mea...

Și după ce le înșiră pe toate, strigă cu năduf:

– Ce mare lucru îți cer de-atâția ani, de nu catadicsești să mi-l dai?!

Loxandra se înfuriase.

Și mare minune! Nu trecu luna și rămase grea. Rămase grea și-l născu pe Alekakis al ei. Și după doi ani născu o fată – pe Kleio.

– Și acum gata, ajunge, zise atunci Dimitros.

---

1. Apelativ al Fecioarei Maria de la Baloukli, în turcă, Balıklı, de la peștii (*balık*) care înoată în iazul izvorului sfânt. Inițial mănăstire, Biserica Sfintei Fecioare a Izvorului, numită și Izvorul Tămăduirii (în turcă, Balıklı Meryem Ana Rum Manastırı), se înalță pe locul vechii biserici construite în vremea lui Iustinian.

– Dimitros, tu să nu te-amesteci în treburile astea, ele sunt lucrarea Sfintei Fecioare, zise Loxandra, căreia îi stătea gândul la toate giuvaiererele agățate de icoană.

Însă nu spuse nimănui nimic despre ofranda ei. Atârnă și niște perdeluțe groase pe dinăuntru iconostasului, îl ferecă și își prinse cheia de gât. Doar ea și Maica Precistă cunoșteau secretul.

Toate tainele i le cunoștea Maica Precistă, așa cum le cunoștea și pe-ale mamei ei, pe-ale bunicii și pe-ale străbunicii. Icoana sa trecea de ani buni din mână în mână în sânul familiei, până când ajunsese și la Loxandra încărcată de aur și argint, de lacrimi și dorințe.

Prunculețul acela de argint îl agățase acolo mama ei, când a fost cât pe ce să-l piardă pe Nikolos din cauza deochiului. Mărgăritarul de pe nimbul Fecioarei îl pusese bunica atunci când i-a scăpat fetița din mâinile kizilbașilor. Blestemații prinseseră copilul pe drum și puțin a lipsit să nu-l omoare pentru că purta fustiță verde. Verde, cică, e flamura sfântă a Islamului, iar creștinii n-au voie să poarte culoarea asta. Ce poți zice? Cine știe ce dorință ascundea brățara aceea de aur agățată în mijlocul icoanei. Pesemne că la cutremur o fi agățat-o acolo bunica ei.

– Eleni, în ce an a fost cutremurul?

Când voia să-și amintească un lucru, Loxandra o întreba întotdeauna pe cumnată-sa, pe Elenița, văduva răposatului Nikolos. Elenița avea o memorie bună, știa și carte.

– În ce an a fost cutremurul, măi Eleni? Trăia pe-atunci bunica sau nu mai trăia?

– În ce an...? Stai că acum aflăm. La cutremur eram lăuză cu Erifyli a mea – Dumnezeu să-i odihnească sufletețul.

Dacă atunci era lăuză cu Erifyli, înseamnă că deja le născuse pe Euterpe și Eufimia... Andrikos încă nu se născuse, iar pe Andrikos îl botezase bunica Loxandrei. Asta înseamnă că...

Reperete anilor erau nașterile, morțile, nunțile, cutremurele... Uneori, și „rochia aia vineție“.

– Bre Eleni, îți amintești de rochia aia vineție? În ce an am croit-o pe-aia vineție?

– În ce an...? Stai că acum aflăm...

Își făceau cafea și, stând față în față pe divan, se puneau să cârpească ciorapi. Și până să afle în ce an fusese făcută „rochia aia vineție“, se lăsa întunericul. Și-atunci se întorcea de la muncă și Dimitros.

2

Dimitros se apropia de șaptezeci de ani, dar încă muncea. Lucra la ziarul *Konstantinoupolis*¹, pe care îl scoteau atunci Dimitrios și Athanasios Nikolaidis.

Dimitros era din Chios. Când a fost masacru² de pe insulă și turcii i-au căsăpît părinții, iar pe dânsul – mic copil – l-au scos la vânzare la târgul de robi, un frate al tatălui său – *sior*³ Vasilakis, lucumgiu din Syros⁴ – a venit în Chios și a plătit o pungă de groși⁵ ca să-l răscumpere de la turci.

Vasilakis, care era burlac, îl crescuse pe Dimitros ca pe propriul copil și, când acesta împlini șaptesprezece ani, îl trimise în Cetate, în casa mătușii Irini, ca să studieze copilul, de vreme ce avea mare aplecare spre învățătură.

Dimitros fu năucit când ajunse în Cetate. În frumoasa Cetate cu șapte coline⁶. „Bucură-te, Constantinopole, împărăteasă între cetăți.“ Întinsă pe două continente, Cetatea își desface pieptul

---

1. Ziar înființat de Dimitrios Nikolaidis, care a circulat între 1867 și 1906, perioadă în care i-a fost schimbat numele de două ori (*Thraki, Avghi* [Tracia, Aurora]).

2. Masacrul s-a petrecut în 1822, în timpul Războiului Grec de Independență, ca urmare a invadării insulei de către trupele otomane pentru a descuraja răscoala locuitorilor.

3. Formă dialectală venețiană pentru *signor*.

4. Insulă din Ciclade, în Marea Egee.

5. Groș sau piastru (piaștri), monedă turcească de argint. În greacă, *grosi* (it. *grosso* < lat. *grossus*), de unde și cuvântul „groș“ în limba română.

6. În perioada bizantină, Constantinopolul era cunoscut ca Eptalofos („[cetatea] cu șapte coline“), fiindcă, asemenea Romei, a fost întemeiat pe șapte coline.

spre vântul de miazănoapte al Mării Negre, pe de o parte, și spre vântul de miazăzi al Mării Marmara, pe de alta. De parcă dau iureș cei doi curenți opuși, ca s-o cucerească. Se bat pentru ea Apusul cu Răsăritul, spumegă și se învoldurează în fața promontoriului Sarayburnu¹, la poalele Sfintei Sofia din inima Cetății.

Cum să nu devină poet Dimitros, cum să nu devină romantic?! Inima i se strânse când văzu minaretele din jurul Sfintei Sofia. Cu toate astea, ea se înalță în loc maiestuoasă și, demnă ca o regină, răspândește în jur seninătate. Alături de măreția ei, omul pare o furnică, dar și furnica asta, odată intrată în Sfânta Sofia, nu rămâne nevăzută și capătă importanță. Dacă stai sub marea ei cupolă, nu știi dacă s-a ridicat spre a te ocroti sau se înalță, deschizându-se în sus, ca să te lase să zbori. „Apărătoare Doamnă, pentru biruință mulțumiri...”² Iată că bizantinii au clădit încă un Partenon și l-au închinat, la rândul lor, Întelepciunii lui Dumnezeu.

Așa i s-a arătat lui Dimitros Sfânta Sofia, care tronează în vechea Cetate înconjurată de zidurile bizantine. Acolo nu erau zgomete și vânzoleală, nici teatre, nici străini, ca în Pera sau în Galata. Acolo viața curgea iavaș-iavaș. Ulițe înguste pietruite, căsuțe din lemn, cu porți zdravene și uriașe, care aduc a porți de închisoare. Ferestre zăbrelete, pustietate. Bazaruri cu negustori orientali leneși, așezați cu picioarele încrucișate dinaintea mărfurilor: fildeș, chihlimbar și sedef. Țesături mătăsoase și șaluri de lahur din Indii, parfumuri prețioase și, în aer, miros de paciuli³.

---

1. Promontoriu care separă Marea Marmara de Cornul de Aur. În această zonă se află și Topkapı Sarayı și Parcul Gülhane.

2. Începutul Acatistului Maicii Domnului, compus de bizantini în cinstea Sfintei Fecioare pentru că, în 626, îi apăraseră de avarii care, împreună cu perșii, cotropiseră Constantinopolul.

3. În secolul al XIX-lea, frunzele de paciuli erau adesea întrebuințate pentru protejarea țesăturilor împotriva moliiilor.

În grădinile geamiilor stau la soare turci așezați pe vine. Havuzuri mari, cu apă curgătoare, și în jurul lor, porumbei.

Nu vezi niciun european stând aici, în turcime. Așa cum niciun turc nu stă la Stavrodromi¹, în grecime.

Pe vremea aceea, Constantinopolul era un harman de diverse așezări, suburbii și sate risipite pe țărmurile Asiei Mici și ale Europei. Și fiecare așezare, fiecare suburbie, fiecare sat își aveau culoarea lor locală, moravurile și obiceiurile populației majoritare.

Coasta europeană a Bosforului era locuită în cea mai mare parte de greci și, în general, de europeni – Mega Rema², Büyükdere³, Therapia⁴, toate acele suburbii te duceau cu gândul la Europa. Coasta asiatică era Orientul. Acolo auzeai daulul, care le amintea credincioșilor că e vremea ramazanului. Acolo muezinul vestește de trei ori pe zi că unul este Allah și că Mahomed e Profetul lui. Iar pe coasta opusă ecoul acesta ajungea ca un glas de basm, venit dintr-o altă lume.

Fanarul, situat în Golful Cornul de Aur, continua să fie centrul spiritualității grecești, însă își pierduse din strălucirea de altădată.

Acolo, în Fanar, în casa mătușii Irini, o văzuse Dimitros prima oară pe Theano, fetița aceea palidă și bolnăvicioasă, care avea să-i devină soție mai târziu. După ce îi dăruie patru copii, muri într-o dimineață de primăvară, lăsându-l fără mângâiere. Dimitros îi făgăduise lui Theano iubire veșnică, însă de dragul orfanilor, care aveau nevoie de o mamă, trebuia să se recăsătorească și să ia o femeie bună și vrednică. Nu se-nsura pentru sine, ci de dragul copiilor, așa că putea, fără să se rușineze, să cheme o pețitoare,

---

1. Literal, „răspântie”, cartier cunoscut și sub numele grecesc de Pera (azi, Beyoğlu), situat în partea europeană a orașului Istanbul și separat de orașul vechi prin Cornul de Aur.

2. Sau Mega Revma, în turcă, Arnavutköy.

3. Cartier din districtul Sarıyer din Istanbul.

4. Tarabiye sau, mai recent, Tarabya, cartier din districtul Sarıyer.

căreia să-i spună pe șleau ce crede, netemându-se că ar putea fi învinuit de prost-gust. Pe a doua nevastă o voia veselă, zdravă, vrednică, pricepută la bucătărie, „sub niciun chip intelectuală sau sensibilă și, dacă se poate, durdulie“. Și atât de mult stăruia asupra acestei ultime calități, încât pețitoarei i se făcu milă de el și se puse pe căutat din răspuțeri. Bietul bărbat, duce lipsă.

I se găsi nevastă, iar aceasta fu Loxandra.

Îi tresăltă inima lui Dimitros când o văzu pe Loxandra intrând în cameră cu tava cu dulceațe – strașnică femeie, cu umeri largi și picioare lungi, o coloană dorică robustă. Îi plăcură părul ei negru, forma frumoasă a creștetului și falca viguroasă.

Loxandra avea pe-atunci treizeci de ani. Își îngrijise tatăl bătrân, își crescuse frații, iar acum era slobodă să se mărite. Așa că luă tava și intră în salon, ca s-o vadă mirele și să-l vadă și ea pe el. Și atât de înduioșătoare fu imaginea acestei zdrăhoance cu față de copil și trup de femeie, atunci când se opri dinaintea lui Dimitros fără nazuri, fără pic de prefăcătorie, încât Dimitros se tulbură.

Ca să vezi! Frumoasă nu era, pentru că o fată frumoasă trebuia să aibă mijlocul tras prin inel, față palidă și umeri rotunjiți, ca Theano. Dar oare ce-l tulburase așa de mult pe Dimitros? De ce spusese „da“ pe dată, înainte să se încredințeze că era în stare a-i crește copiii, de vreme ce de dragul lor se însura? Doamne, ai milă!

Cu nedumerirea asta se culcă Dimitros în seara aceea și toată noaptea o visă pe Loxandra. Îi apărea cu vâl pe cap și cunună cu șapte raze, cum vezi pe monedele de aur bizantine. Iar în mâna stângă se făcea că ține cornul abundenței, din care se revărsau, umplând întregul pământ, fructe uscate și proaspete, platouri cu pulpe de porc, șiraguri de scrumbii și păstrămuri, homari, calcani și scoici umplute... Aman! Ce vis a mai fost și ăsta?

Berechet! Mare berechet!

3

*Suspinul ți-e de baclava, șerbet de trandafir,
Gingașul gât ți-e ca un lucum de Hagi Bekir,
Ca un revani dulce și moale vorbă ai,
Mireasmă de mieros locma din Ayvansaray.*

Numai un poet oriental ar putea scrie așa cuvinte frumoase.

Mâncarea e o chestiune de mare importanță pentru orientali. Confucius, se zice, și-a lăsat nevasta fiindcă „orezul nu era niciodată îndeajuns de alb, iar carnea tocată, niciodată îndeajuns de mărunțită“, iar când s-a recăsătorit, a luat nevastă pătimașă la mâncare, căci, zicea el, „soarta noastră nu stă în mâinile zeilor, ci în mâinile celui care ne gătește bucatele“.

Și cine ar putea tăgădui așa ceva? Cum ți se pare nevasta după o mâncare bine gătită și cum ți se pare când vii ostenit acasă și vrei să mănânci, dar găsești pe masă supă cumpărată de la băcănie, conservă și sos la borcan?

Dacă vrei să ai bărbat, hrănește-l bine. Pune ceapă din belșug în *yalancı dolmades*, ca să-ți iasă gustoasă sarmaua, dar pune și niște mentă, ca s-o faci sățioasă. În mâncarea de gutui, care poate constipa, pune la fiert și sâmburii de gutuie, care destind foarte mult, ca să creezi un echilibru. Nu te zgârci să pui ulei în tocana de legume, pentru că zicala spune: „Mănâncă ulei și seara mă iei.“ Fiecare legumă mâncată în

anotimpul ei este și mai bună, și mai ieftină – la ce-ți mai trebuie conserva?

Europenii zic despre femeile orientale că dezbină căsniciile. Nu dezbină căsniciile, ci sunt mândre, de-asta pe străini, odată ajunși în Orient, nu-i mai lasă inima să se întoarcă la casele lor. Iar căminul care n-are piatra de temelie sub bucătărie nu prinde bine temei.

Loxandra și-a întemeiat casa în Makrohorî¹ – o suburbie aflată între Sfântul Ștefan² și Eptapyrghio³, pe malul apei albastre a Propontidei⁴.

În fiecare dimineață, când deschidea fereastra și zărea marea, zicea „Ah, slavă Ție, Doamne!” și sorbea cu desfătare, prin nările ei largi, aerul sărat, de parcă ar fi sorbit toată bogăția pe care o ascunde în adâncurile ei marea aceea frumoasă: bibanii, dora-dele, homarii, stridiile...

– Ah, slavă Ție, Doamne! Ce să gătesc azi?

Ce să gătească mai întâi, adică. Să cumpere midii mari și să le facă umplute sau să ia unele mai mici, să le fiarbă, să le bage la cuptor sau să le facă prăjite cu scordolea? Sau mai bine să le prepare cu orez – sărmăluțe...

Loxandra își începea ziua cu cafeaua lui Dimitros, pe care i-o pregătea întotdeauna cu mâna ei, pentru că, asemenea nevestelor de maharajahi, era încredințată că bărbatul trebuie să mănânce și să bea din mâna nevestei. Apoi, îl ajuta să se îmbrace, îl săruta, îi făcea semnul crucii și cobora împreună cu el scara largă, care își

---

1. Sau Makriköy, în perioada otomană. Din 1925, regiunea a fost redenumită Bakırköy. Se află în partea europeană a orașului Istanbul.

2. În turcă, Yeşilköy (sau Ayastefanos); cartier cunoscut până în 1926 sub numele de Sfântul Ștefan (Aghios Stefanos sau San Stefano), situat în districtul Bakırköy din Istanbul.

3. Literal, „Fortăreața celor Șapte Turnuri” (în turcă, Yedikule Hisarı sau Yedikule Zindanları). Se află în cartierul Yedikule din Fatih, la poalele celei de A Șapte Coline.

4. Numele antic al Mării Marmara.

unea balustradele la intrare, conducându-te lin în curtea mare acoperită cu dale de marmură, la capătul căreia se afla poarta. În dreapta se afla sufrageria, iar în stânga, salonul și, alături, odaia scundă a stăpânei casei. „Ungherul“ ei. Acolo unde erau divanul lat, ce se întindea dintr-un capăt într-altul al camerei, și dulapurile mari, în care stăpâna casei își ținea ascunse coșulețul cu danteluri, cutia cu ace de cârpit ciorapii, bocceluța cu peștimane, bocceluța cu petice, bocceluța cu sculuri de lână, bocceluța brodată, bocceluța cănărie și alte o mie și una de bocceluțe pe care le are orice gospodină bună.

Sub scară se găsea ușa care ducea spre bucătăria de la subsol. În regatul propriu-zis al Loxandrei. În Hadesul întunecat, dar atât de îndrăgit, cu plite mari, cu sobe cu mangal și vătraie, cu pământufuri de alungat muște și satăre de tocat carne.

În bucătărie, Tarnanas – un pui de armean pe care i-l recomandase pescarul, tot armean și el – ba freacă tingirile cu nisip și coji de lămâie proaspătă, ba mărunțește carnea pe scândură, ba, pierdut într-un nor de puf și pene, șade în mijlocul bucătăriei și jumulește orătănii. Iar pisicile îi dau târcoale și miaună de mama focului.

– Pst d’aci! Arză-te-ar focul, afurisito, că dai cu mine jos! Na, poftim, mănâncă! Mănâncă, hămesito!

Când o auzi pe Loxandra blestemând pisicile, înseamnă că le dă să mănânce carne și o apucă remușcărilor.

Loxandra se bucură de viață în bucătăria asta. Gătește ca să desfete și să se desfete. Și gustă tot timpul din mâncare, să vadă dacă e suficient de sărată. Mănâncă ea, îi dă și lui Tarnanas.

– Ia vezi și tu, cum ți se pare, are destulă sare?

– Mmm..., face Tarnanas.

Îi e greu să răspundă, trebuie să mai încerce. Sultana, slujnica, începe să zbiere:

– Măi doamnă, mâine vă-mpărtașiți! Mâncați pui?

– Cine a mâncat, fată, pui?

Femeia doar a gustat mâncarea, să vadă dacă are sare.

Ușor-ușor, Sultana a fost alungată din bucătărie. A fost avansată pe post de cameristă și bucătăria a fost declarată zonă interzisă. Dar continuau să țină post după obicei.

După ce termina de gătit, Loxandra își scotea șorțul de bucătărie, își freca mâinile cu coajă de lămâie proaspătă și urca în sufragerie, aducând cu ea miresmele Apusului și ale Răsăritului. Răspândind în jur voie bună și fericire.

Dacă ai apucat să vezi Napoli, poți să mori, se zice. Vorbe! Să mănânci midii umplute făcute de mâna Loxandrei, și abia apoi să mori. Să mănânci *hünkar beğendi*, kebab cu iaurt și sărmăluțe cu carne înfășurate nu în foi de viță, care iarna nu există, ci în foi de limba-mielului, care se topesc în gură (în plus, sunt sudorifice și diuretice). Să mănânci pecteni prăjiți pe jăratric în cochilia lor, și abia apoi să mori. Să mori și să reînvie, ca să mănânci din nou.

De la Bosfor, din Kadıköy¹, din Tatavla² se porneau rubedeniile ca să vină în Makrohoru și să mănânce mâncărurile Loxandrei. De două ori pe an era nelipsit la ei în casă tot neamul. Veneau cu boccelele, cu copiii și cu câinii, ca să stea câteva zile. Cine făcea pe atunci o vizită de-o zi?

Veneau o dată toamna, de ziua lui Dimitros, și încă o dată în Duminica Ortodoxiei³, când era serbată Loxandra. Roxani o

---

1. Regiune din Constantinopol cunoscută în trecut și sub numele de Halkidon. Se află pe coasta asiatică a orașului, pe malul nordic al Mării Marmara.

2. Literal, „Grajduri“, veche denumire a cartierului turcesc Kurtuluş din Istanbul, cunoscut și sub numele de „Mica Atenă“ (Küçük Atina). Pe culmea dealului se afla Toumba („culmiș“).

3. Sau Duminica biruinței dreptei credințe; este prima duminică din Postul Mare, la șase săptămâni înainte de Duminica Paștelui.

chema pe Loxandra, iar cele cu numele de Roxani sunt serbate în Duminica Ortodoxiei.

În ziua de Anul Nou veneau doar copiii cu nevestele lor, iar atunci Loxandra umplea curcanul cu de toate – „corcodanul“ pe care în fiecare an i-l trimitea în dar măcelarul ei. „Coșcogeamite corcodanul“ îi trimitea măcelarul, înfășurat în hârtie bălțată și legat cu panglici argintii de sus până jos. „Pentru cucoana.“

– Ai văzut ce mi-a trimis măcelarul meu?

4

Multe sărbători de Anul Nou trecuseră de când Dimitros o luase pe Loxandra, însă în ziua aceea de întâi ianuarie Dimitros se trezi mai devreme ca niciodată, ca să spargă rodia în curte și, astfel, să reverse belșugul în casă.

În papuci și cămașă de noapte, lungă și albă, încotoșmănat în cojoc și purtând pe cap tichia albă pe care i-o împletise Loxandra (cu un ciucure la capăt, care îi ajungea, în spate, până la brâu), se opri pe ultima treaptă de la intrare, drept ca un flăcău, îmbujorat ca un răsărit de iarnă, și azvârli rodia cu putere.

– Să avem un 1874 fericit!

– Un An Nou fericit! spuse foarte solemnă Loxandra, care-i ședea alături, înfocolită în pelerina ei lungă.

Loxandra se aplecă să-i sărute mâna, însă Dimitros o îmbrățișă și-o sărută pe păr.

– Să-mi trăiești, cocoană și regină a inimii mele! Ptui, să nu te deochi! N-ai nici măcar un fir alb în cap.

Loxandra roși și își ascunse chipul în cojocul lui Dimitros.

Când se porni Dimitros cu copiii la biserică, Loxandra coborî să-i petreacă pe toți trei până la poartă. Le făcu semnul crucii și apoi rămase locului să-i admire.

Ninsese de cu seară și aerul rece îi îngheța urechile, însă norii se împrăstiaseră și cerul era limpede. Începea să iasă soarele. Platanul înzăpezit din grădină părea dantelat. Și totul în jur părea străveziu.

– Minune dumnezeiască, șopti Loxandra privind zăpada.

După care mai spuse o dată „minune dumnezeiască“ privind spre Dimitros și cei doi copii care se îndepărtau – Alekakis și Kleio, odoarele ei.

La ce-i trebuie perle și diamante, când are copiii ei!

– Halal să-ți fie, Maică Precistă! De trei ori halal ție, să te bucuri de giuvaierile pe care ți le-am dat! spuse Loxandra din toată inima.

Frumoși copii îi dăruise Maica Precistă. Înalți, zvelți precum chiparoșii. Kleio moștenise tenul alb al mătușii Irini. Alekakis avea buclele aurii ale lui Dimitros. Doisprezece ani Kleio, paisprezece ani Alekakis – și uită-te la ei, îl ajunseseră pe Dimitros.

– Ptiu, să nu-i deochi! spuse Loxandra și le făcu din nou semnul crucii.

Intră în casă, închise ușa și, ridicându-și poalele fustelor, coborî în bucătărie. Acolo o aștepta cumnată-sa – Elenița –, ca să pregătească împreună mezelicurile.

Azi, Loxandra își aștepta fratele, pe Kotsos, care venea cu Kleoniki din Therapia. O aștepta pe Agatho, fiica vitregă, să vină din Tatabla. Îi mai aștepta și pe ceilalți doi fii vitregi, pe Theodoros și Yorgos, care veneau cu nevestele de la Stavrodromi. Urmau să vină și nepoții orfani pe care-i avea Dimitros în Fanar: „Adisilados și Englavdios“¹. Dar, pentru că întotdeauna râdeau de ea când se chinuia să le pronunțe numele, Loxandra îi porecli și ea Cărturarul și Cocoșilă și așa își găsi liniștea.

---

1. De fapt, numele lor – stâlcite de Loxandra – sunt Aghisilaos și Klavdios.

Elenița și cele două fiice ale ei, Euterpe și Eufimia, împreună cu răsfățatul de Andrikos (pe care surorile lui, măgărițele, îl strigau „Bebiță“), veniseră cu o seară înainte. Ei erau nepoții preferați ai Loxandrei, pentru că răposatul fusese fratele ei preferat.

– Țștia de ce nu s-au dus cu Dimitros la biserică? întrebă Loxandra când intră în bucătărie.

– Las' să stea aci și să ne ajute, spuse Elenița.

Loxandra își prinse șorțul și își suflecă mânecile.

– Hai, Sultana – spuse –, ia-l pe Tarnanas și duceți-vă să întindeți masa! Aprindeți soba în sufragerie și apoi aerisiți camera! Hai, bre Tarnanas, valea!

Și până să se urnească din loc Tarnanas, începură deja să sosească musafirii.

Yorgos și Aspasia sosiră primii. Yorgos avea boiul maică-sii, răposata, și vorbea un pic peltic. În copilărie, fusese alintat și nu se dezlipea de lângă Loxandra. Acum, că se făcuse mare, nu se dezlipea de lângă nevastă-sa.

– Nefericita de Aspasia...

– De ce-i zici, dragă, nefericită femeii? Ce are, Dumnezeu mare?

– Ce să aibă...? Se chinuiește. „N-am noroc să ne meargă și nouă bine prăvălia“, asta zice.

Yorgos avea o mercerie în Passage Hatzopoulos, în Pera. Singur o voise, n-avea aplecare spre carte.

Când auzi glasul lui Yorgos, Loxandra se bucură.

– Veniți jos să vă văz! strigă și își șterse mâinile pe cârpa din colț. Bine-ați venit!

Ținându-și brațele larg deschise, ca să nu-i murdărească, se aplecă și îi sărută.

Cu un umăr mai sus și cu celălalt mai jos, Aspasia dădu să deschidă gura, dar, în loc să vorbească, își trase nasul. Așa făcea când voia să-și ascundă emoțiile.

Se auzi din nou ușa.

– Ia vedeți cine-a venit și adunați-vă toți în salonul de sus!

Și:

– Aspasia, aruncă un ochi în sufragerie, să vezi ce face Tarnanas
ăla! Trimite-l jos, am treabă cu el!

– Mătușa Eleni e tare serioasă azi, spuse Yorgos.

– Ssst, bre, mai și curăț licurin¹!

Aplecată deasupra blatului de bucătărie, Elenița îndepărta
pielea de pe licurin și mâna îi tremura de teamă ca nu cumva să
înlătore și grăsimea.

La ușă se auziră glasul și râsetul lui Kleoniki.

– A venit frate-miu, Kotsos, spuse Loxandra. Hai, Eleni, mai
ai? Eu m-apuc acuma să tai pastrama.

Ceasul mare din salon bătu ora amiezii când Loxandra își
isprăvi treaba și intră în salon. Se spălase cu săpun cretan alb și
picurase un strop de rășină benzoică în apă, ca să-și clătească
fața și să se înviezeze. Își pusese cele trei juioane: pe cel alb cu
broderii și întărituri, pe cel din alpaca și pe cel vioriu din tafta,
cu falbalale din tul. Pe deasupra purta rochia de mătase viorie,
cu multe crețuri și guler din dantelă. În piept își prinsese cameea
mare și pe batistută turnase un pic de colonie.

Ca o fregată înarmată, cu pânzele umflate de vânt, intră
Loxandra în salon. Și de cum intră, încăperea, ce păruse goală
până atunci, se umplu.

– Bine-ați venit, spuse stând dreaptă în mijlocul salonului
și deschise brațele de parcă ar fi vrut să-i îmbrățișeze pe toți
laolaltă.

Și înainte să înceapă pupăturile, Sultana strigă de jos:

– Uite-i că vin!

---

1. Varietate de chefal afumat.

Kleoniki se repezi la fereastră să vadă dacă vine Theodoros. Aspasia dădu fuga la oglinda cea mare de deasupra consolei și începu să-și aranjeze părul. Își umezi degetul mic cu salivă, să-și netezească sprâncenele, și își mușcă buzele, să prindă culoare.

Dimitros se ridică vesel în picioare și Yorgos aruncă repede în sobă țigara pe care tocmai și-o aprinsese.

– Theodoros, spuse Loxandra și prinse să coboare agale scara.

Și când ajunsese în capătul scării, se opri.

– *L'escalier de la Reine*¹, spuse Theodoros din capătul opus al curții, stând drept în deschizătura porții.

Își descheiase paltonul greu și de dedesubt i se întrezărea redingota englezească fără cusur. Înalt, cu oase zdravene, bine legat, cu o atitudine căutată. Trăsăturile feței îi erau viguroase și avea favoriți lungi.

Theodoros părea mai în vârstă decât i-o arătau anii. În dreptul urechilor, părul începuse să-i albească. Era serios, vorbea puțin, avea maniere și o voce domoală. Atât de gravă și de domoală, încât Loxandra abia auzea ce zicea. Niciodată nu râdea tare, niciodată nu gesticula. Pe scurt, un adevărat gentleman englez. Și mirosea a colonie Atkinsons, a havană și a săpun englezesc.

Nevasta lui era franțuzoaică. Stătea lângă el și îi ajungea până la umăr. Îl ținea de mână pe micuțul Dimis și îi zâmbea Loxandrei.

„Nu-i dă de mâncare copilului“, se gândea Loxandra coborând fără grabă scara. „E gălbejit, zici că-i din neamul perșilor.“

Pe noră o chema Camille, dar Loxandra n-a îndrăznit nici odată să-i zică femeii „cămilă“. O striga ba „pst!“, ba „dragă“. Uneori, îi mai arunca și un „fată“, dar „cămilă“ nu i-a venit nici odată să-i zică.

---

1. „Scara reginei“ (în franceză, în original); referire la Scara Reginei din Palatul de la Versailles, decorată cu marmură, care făcea pandant cu Scara Ambasadorilor, mai puțin folosită.

Și Theodoros, și Dimitros îi explicaseră Loxandrei că, în franceză, Camille nu înseamnă „cămilă“.

– Ai priceput?

– Am priceput.

– Atunci de ce nu-i zici pe nume?

Stătea Loxandra pe gânduri, îi privea lung și dintr-odată izbucnea:

– Măi, v-ați pierdut mințile? Cum să-i zic „cămilă“ femeii? De ce? Ce mi-a făcut? Nu mi-a greșit cu nimic.

Iar ei o luau de la capăt cu explicațiile.

– Acum ai priceput?

– Măi, eu am priceput, când vă zic. Cogea femeia și nu pot pricepe măcar atâta lucru? Dar așa, din senin, să mă apuc să-i zic „cămilă“? Se poate așa ceva?!

– Dar ea n-o să se supere, pentru că, în franceză, Camille e un nume frumos. Uite, Loxandra, draga mea – insista Dimitros –, Elpis, în greacă, e un nume frumos, nu-i așa? Cu toate astea, în franceză înseamnă „ea face pipi“¹.

– Vai!

– Iar un zoolog neamț se numește Richard Hesse².

– Dumnezeuule, ai milă!

– Acum ai priceput, doamna mea?

– Dimitros, nu-mi mai zice „ai priceput“, că tare mă necăjești. Îmi vine să urlu. O să deschid fereastra și o să urlu din toți rărunchii. Aaa!

Când auziră acel „aaa“, se lăsară păgubași. Și astfel Loxandra nu-i zise niciodată nurorii sale „Cămilă“.

– Bine ai venit! spuse acum și îl strânse în brațe pe Dimis.

---

1. *Elle pisse* (de la *pisser*, „a urina“). În greacă, *elpis* înseamnă „speranță“.

2. În greacă, *hezo* înseamnă „a defeca“. Numele german trimite la forma de imperativ a verbului.

Din sufragerie se auziră pași și zgomot de veselă. Acolo, Hariklo, Plopo și Sofia Loungrou de vizavi, împreună cu Euterpe și Bebiță, puneau masa. Cu o tavă de lemn în mână, Bebiță urca și cobora pe scărița bucătăriei, cărând mezelicurile.

În anul acela, ultima venită fu Agatho – frumoasa familiei. Avea bucle bălaie cârlionțate, ca ale lui Alekos, și ochi căprui. Buzele îi erau roșii, strânse ca într-o fundă. Era dolofană, scurtă în picioare și semăna cu o puicuță delicată.

„Cotcodac“ zici că făcea în ziua aceea când intră în salon atârnată de brațul lui Manolios, mândră de burticica ei cea nouă.

Iar Manolios, care urma să fie tată, pășea falnic. Cum să nu se fâlească Manolios?! Luase o așa femeie! Un tâmplar sărac din Tatavla s-o ia pe sora lui Theodoros, care avea cel mai mare birou naval din Galata!

Odată cu Agatho și Manolios, sosiră Cărturarul și Cocoșilă. Se întâlniseră pe vapor.

”

*Un roman care ne face să ne simțim ca și cum
încă am asculta povești cu capul așezat
în poala bunicii.*

“

MARIA ELIADES,
The Times Literary Supplement

Loxandra e o veritabilă figură a mahalalelor grecești ale Constantinopolului. Într-un secol XIX ale cărui frământări se opresc în pragul casei, ea veghează asupra familiei, are alișverișuri cu turcii, se tocmește într-ale vieții cu Fecioara de la Baloukli și-l suduie pe pașa care i-a furat pisica. Prin fața ochilor ni se perindă beccii, tulumbagii și fesuri, în bazar e și forfotă, e și zăbavă, aerul miroase a paciuli, pietele gem de lume, midii mari și pește proaspăt, văzduhul răsună de clopotele bisericilor și de strigătul muezinului, cupola Sfintei Sofia scânteiază în soare. Timpul este rotund și se măsoară după sărbători, plecări pe mare, nunți, cutremure și înmormântări, după nașterile pruncilor și pârgul rodiilor, după tihna de la amiază, cu cafea și cu lucum.

Loxandra e o lume în sine, într-o epocă surprinsă la asfințit. Între Orient și Apus, între o vreme a huzurului și o alta a grabei și a războaielor, ea privește grozăviile istoriei de la fereastra bucătăriei. Cronică a unei familii și a unui oraș, romanul luminos și mustind de viață al Mariei Iordanidou – inspirat de bunica sa – ne poartă printre muzici, arome, miresme și culori, îndemnându-ne să ne înfruptăm din fericirea firavă care curând avea să fie curmată de un alt chip al timpului.

byblos

Carte citită de

VORBITORINCII

curteaveche.ro

ISBN 978-606-44-1668-1

9 786064 416681